

לימוד ספר מענה לאגרות המשיג על שו"ת אגרות משה

[חלק מהתשובות הודפסו כבר בסיפרי הדל שו"ת השואל חלק א סי' פח, ע"ע שם]

שאלה:

האם מותר ללמוד בספר מענה לאגרות שמשיג על שו"ת אגרות משה, או אסור משום שהמחבר מבזה את הגאון האדיר רבי משה פיינשטיין זצ"ל?

תשובה:

הגר"ש אבינר השיב לי: "מותר לתלמיד חכם לחלוק על הג"ר משה פיינשטיין, אבל הספר הזה כתוב בסגנון פוגעני וחצוף נגד אחד מגאוני עולם גאון וצדיק, ויש לגנוז ספר זה. ומידי פעם הגר"ע יוסף מביא דבריו ומעיר שהיה לו לדבר בלשון כבוד, ושמעתי מענה שהגר"ע תמיד מסכים איתו אבל לא נראה כן כי מתוך יותר ממאה ושבעים תשובות במענה לאגרות, הגר"ע מביא אותו פחות מעשר פעמים".

ופעם אחרת שאלתי את הגר"ש אבינר: יש לי חבר שסיפר לי שאביו היה תלמיד של הג"ר משה פיינשטיין ורב באמריקה בקהילה על יד קהילתו של מחבר ספר מענה לאגרות - מענה לשו"ת אגרות משה. המחבר נתן לו ספרו והרב שם אותו הפוך בארון ספרים משום סגנונו החרף נגד הגרמ"פ. יש לי את הספר ואני שם אותו על יד שו"ת אגרות משה, האם כדאי גם לשים הפוך?

והגר"ש אבינר השיב לי: "הבעיה בספר הזה היא לא לגופו של עניין אלא הסגנון. הוא כותב דברים לעניין אבל הסגנון הפוגע בגרמ"פ פוסל אותו. ובכל זאת, יש בו דברי תורה אמיתיים. לדעתי, יש לגנוזו, אבל אם יש לך, יש לשים אותו מאחורי הספרים, או בכיוון הפוך, לא למעלה למטה אלא כשהשדרה מול הקיר והדפים מול הרואה. כך אני עושה עם ספרים שאני מסתייג מהם".

הגר"ח קניבסקי כתב לי: "הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה".

הגר"א נבנצל כתב לי: "אם הוא מבזה אין ללמוד בו".

הגר"ר שמואל אליעזר שטרן, מראשי בית ההוראה של הגר"ש הלוי וואזנער ומח"ס שו"ת שביבי אש, כתב לי: "שב ואל תעשה עדיף".

הג"ר יוסף ליברמן, מח"ס שו"ת משנת יוסף, כתב לי: "עוד לא ראיתי ספר זה. אם הוא לקנטר ולבזות אין להסתכל בו. ואולי רק מקשה עליו?".

הג"ר ירמיה מנחם כהן, אב"ד פאריז ומח"ס שו"ת והרים הכהן, כתב לי: "את הרב שוורץ שכתב המענה לאגרות הכרתי. א"א לומר שאסור לקרותו. אבל תבין שהוא דיבר אך ורק מקנאה שכל אמריקא הכירה בהגר"מ פיינשטיין כפוסק הדור. האגר"מ נתן אפילו לבית הדפוס שלו רשות להדפיס את המענה לאגרות באותו בית דפוס... תאר לך המידות של רבי משה זצ"ל. יותר אין לי מה להוסיף".

הג"ר פינחס אברהם מייערס, אב"ד האג ובעל שו"ת דברי פנחס, כתב לי: "ובערת את הרע מקרבך! שלח ידיו בשלומי חילל בריתו! כדרך רוב הקיצונים אין להם תורה מעצמם רק כל דתם בנויה על דחיית השני, וד"ל".

הג"ר אליהו שלזינגר, אב"ד ורב גילה ומח"ס שו"ת שואלין ודורשין, כתב לי: "מי שמבזה ת"ח ובפרט מי שהיה גדול הדור, מותר לזרוק את ספרו לפח אשפה".

הג"ר אלחנן פריינדל, מח"ס שו"ת אבני דרך, כתב לי: "ראשית בעניין ביזוי תלמידי חכמים עיין בדברינו בשו"ת אבני דרך (ז, קמד). וכבר כתבנו שם: שהמבזה תלמיד חכם אין לו רפואה למכתו (שבת קיט, ב) והרי הוא כאפיקורס (סנהדרין צט, א) ויורד לגיהנום (זוהר רות רב) ואין לו חלק לעולם הבא (על פי גמרא סנהדרין וכן פסק השולחן-ערוך יורה-דעה רמג, ו הכי איתא בש"ך יורה דעה קנח, סק"ו. ועיין עוד בדברי הגמרא במסכת עירובין כא, ב, שהמלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת) וידוע שעל כך חרבה ירושלים (שבת קיט, ב) ומתוך כך מובנים דברי רבותינו שלא מועילה מחילה בזה (שו"ת הרשב"א א, א, פד) ומצווה לשנוא אותו (כדין אפיקורס ועיין עוד בשו"ת פאת שדך יורה-דעה ג, נב).

בשו"ת משנה הלכות (ח, קמ) התייחס למה ששמע שהרב... 'ח"ו רוצה לבזות גאון וצדיק הדור מרן ר' משה פיינשטיין... ואני משתאה ותוהה מי הוא זה אשר לא יחוש שיכזה בגחלתן של ת"ח שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ואמרו ז"ל המבזה ת"ח אין לו רפואה למכתו וודאי אם שמע ממקור מהימן ויש בזה שמץ אמת ח"ו נא להזהיר הרב הג"ל בכל תוקף שלא לעשות דבר כזה וישפיע עליו כפי יכלתו שילך מדרך זה וגם אני מצידי אעשה בל"נ מה שבידי לעשות.

אהובי ידידי בעונ"ה בזמן האחרון ח"ו הרשו לעצמן צעירי צאן לבזות ת"ח זקני הדור דע כי לחלוק בהלכה דרך כבוד מותר אפילו על גדולים ממנו ואדרבה הוא חיוב מפורש

בתורה דלא תענה על רב... אבל לבזות ת"ח אין לך עבירה גדולה מזה וכל בר דעת יבין את זאת...

אבל אוי לו ואוי לנפשו למי שח"ו מבזה ת"ח יהי' מי שיהי' ואפילו ת"ח קטן ממנו כ"ש זקן ונשוא פנים ראש ישיבה ומפורסם לכל בצדקתו ויראתו הקודמת לחכמתו, הגר"מ פיינשטיין...

ולכן מה שכתב מעלתו שצריך לעכב אותו מלכתוב בזיונות ח"ו בשביל שעשויים דבריו אלו לערער את בני תורה הבלתי חסידיים ולחלוש אמונת חכמים בהם לענ"ד ח"ו אין זה הטעם למנעו ולעכבו בשביל שיעורר מדנים אם הי' האמת אתו אין לחוש שדברי תורה מעוררים מדנים ואנחנו מחויבים למסור נפשנו על דברי תורה...

אבל בעוולה והחומר בזה שהוא איסור גמור ולא יעשה כן בישראל ויש בו גם חילול השם והשומע בבזיונו של ת"ח צריך לקרוע ע"פ הלכה...

עכ"פ מי שמע כזאת חס מלהזכיר מלבזות או לכתוב דבר שנראה ח"ו כבזיון לאותו זקן וצדיק, ואני מזהיר בהתראה גדולה לכל השומע לדברי שלא לפגוע ח"ו באותו צדיק אלא אדרבה לרוממו ולגדלו ולנשאו ובוזה ממני ילמדו שבעזה"י אני מקיים בעצמי דרשת ר"ע את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח ובפרט האי צדיק ועניו'.

בשו"ת אגרות משה (יורה דעה ד, נ) התייחס לחטא של ביוזי תלמידי חכמים: 'דוהו שאמרה תורה (ויקרא כו, יד) 'ואם בחוקותי תמאסו', מלמדי חוקותי תמאסו, וגם שהוא בכלל כי (במדבר טו, לא) 'דבר ה' בזה'... לעניין זה יש חומר בביוזי ת"ח שבדורנו מביוזי ת"ח קדושי עליון מדורות שעברו, משום שבזיון זה עושה שלא ילמדו מהם'.

שמעתי מהרבבות אפרים זצ"ל, שכאשר יצא ספר נגד פסקיו של האגרות משה והכתיבה היתה בלשון מבזה, הוא ביקש מרבי משה להשיב על כל הטענות בספר כדי שידעו שאין הדברים נכונים. אך רבי משה פיינשטיין אמר לו שלא יכתוב כי כך הספר יעלם ולא יזכה לתפוצה והתעניינות. ואמר לי הרבבות אפרים דכך היה, הספרים לא הצליחו להימכר כלל. ושמעתי מת"ח שרצה לראות כמה מדובר ופנה לחנויות בבקשה לקנות את הספר, כי בכל חנות ששאל על הספר מיד טרקו לו את הטלפון.

נ"ל להוסיף שכאשר אדם לומד בספרים המבזים ת"ח: אם הוא קונה הוא מסייע לדבר עבירה, שכן מחבר הספר מעודד מכך שיש לו קוראים, והדבר נותן לו כוח להמשיך במעשיו. ואף אם אין הוא קונה אלא משאיל, הרי הוא מקלקל את נפשו וכבר כתב הרס"ג (בשמונה הסיבות של כפירה), דלעיתים מילה שאדם שומע מן הכופרים

עלולה לגרום לו נזק עצום. ושנינו במשנה בסוף מסכת קידושין "טוב שבטבחים שותפו של עמלק". כלומר, עצם העיסוק משפיע על נפשו של אדם [כפי שאכילה שאינה כשרה משפיעה על האדם ומטמטמת אותו (מסילת-ישרים פרק יא), הכי קריאה שאינה ראויה משפיעה על האדם...], עכ"ל מח"ס שו"ת אבני דרך.

הרב מרדכי אלמקיים, מח"ס שו"ת ויכתוב מרדכי כתב לי: "ספר זה נכתב בצורה שמזלזלת מאוד במרן הגרמ"פ זצ"ל כידוע, ונכתבו שם ביטויים קשים כנגדו (לא למדתי אותו אלא רק ראיתי ציטוטים ממנו בכל מיני ספרים). ולכן בוודאי אין ראוי ללמוד בו ולא חסרים ספרים ללמוד בהם.

וכן הורה מרן הגרע"י זצ"ל שלא להכניסו לישיבת חזון עובדיה (עי' שלחן המערכת ח"ב עמ' תל"ו-ת"ז).

אמנם מי שהוא ת"ח מופלג ומורה הוראה יכול ללמוד בו לראות השגותיו ולהשיב על דבריו וכו', וכן מצינו במרן הגרע"י שהזכירו מס' פעמים ויש פעמים גם שהסכים איתו אך כתב כנגד דבריו הקשים (עי' חזון עובדיה ברכות עמ' קכ"א).

וידוע כי מורי ורבי מרן זצ"ל [הגר"א גרינבלט מח"ס שו"ת רבבות אפרים – מ"צ] כתב ספר שלם מענה לספר מענה לאגרות אך רבו הגרמ"פ ציוה עליו לבלתי הדפיסו כי כך ישתקעו דבריו, ובאמת כך היה (כך סיפר לי באופן אישי).¹³⁶⁷⁶

הערות:

בזמנו, המחבר שלח את הספר לסטייפלר, ואח"כ בא אליו. הסטייפלר נזף בו מאוד וצעק עליו על שפגע והעליב את הגרמ"פ, וזרקו מביתו. אח"כ סיפר הסטייפלר את הדבר לבנו הגר"ח קניבסקי והוסיף שהגרמ"פ הוא פוסק גדול וצדיק (אורחות רבנו ח"ה עמ' קסט).

וכתב בס' מעדני המלך: "ושמעתי ממו"ר הגרי"צ יוסף שליט"א שתלמידי הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל קנו את כל המהדורה והשמידה. והגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א, תלמידו המובהק של הגרמ"פ ומח"ס רבבות אפרים, סיפר לי שלאחר שספר זה יצא לאור, התיישב לכתוב תשובות לכל טענותיו ודחאן אחת לאחת, ופנה אל הגרמ"פ בבקשה שיסכים להדפסת תשובותיו. אך הגרמ"פ לקח ממנו את הדפיס, הודה לו על דאגתו לכבודו, אך ביקש שלא ידפיס זאת, באומרו: אם לא נענה לאותו מחבר, זכרו ישתכח מעצמו עוד שנה ושנתיים ואף

אחד לא ידע ממנו, ואם תענה לו, רק תגדיל את שמו. כך היה, ואותו מחבר לא הצליח למכור יותר מחמישים ספרים מתוך כל האלף שהדפיס [והבנתי מדבריו שלא ביערו את ספריו וכדומה]. וסיפר לי עוד כיו"ב על הנהגתו של הגר"מ פיינשטיין עם מתנגדיו. וע"ע בשולחן המערכת ח"ב עמ' תלו שמרן [הגר"ע יוסף] שליט"א [זצ"ל] הורה לא להכניס ספר זה לאוצר הספרים של הישיבה" (בסוף הקונטרס אדני המלך 81-82 הערה 27). אמנם הגר"ע יוסף מביא את "מענה לאגרות" כמה פעמים בשו"ת יביע אומר ואפילו לפעמים מסכים איתו (שו"ת יחיה דעת א מה, ב כב, ה ז. שו"ת יביע אומר ו או"ח מח, ח או"ח כג, ח או"ח לא, ח או"ח לח).

ועוד כתב הרב אהרן פלדר על הגרמ"פ: "סיפר לי מו"ר זצ"ל בנוגע לחכם א' שהדפיס ספר נגדו שבעצם רק נפגש עמו פעם אחת בחייו ואף ביקש ממנו אותו מחבר שיעשה חסד אחד בשבילו וכן עשה. והוסיף ואמר: שלא ידעתי שהחסד שעשיתי עמו היה כ"כ טוב שיגמול לי כ"כ רעה בחזרה" (רשומי אהרן ח"ב עמ' ד).

ומחבר הספר מענה לאגרות הגיע למדפיס, שהיה המדפיס של ספרי הגרמ"פ, ובראותו זאת, שאל את הגרמ"פ מה לעשות. הגרמ"פ אמר לו שאפשר לו להדפיס כדי שתהיה לו פרנסה. אלו הם מדרגות נשגבות בנעלבין ואינן עולבין! (דרכי משה ח"א עמ' רפט).

וסיפר לי ידידי הרב שמעון סולניקה שהיה לדודו, הרב ברוך סולניקה, בית כנסת בניו יורק קרוב לשטיבל של מחבר מענה לאגרות. לפעמים היה קשה לאסוף אצלם מניין ובאו לבית הכנסת של הרב סולניקה לקחת כמה מתפללים להשלים מניין. סירב הרב סולניקה, כי הוא ביזה את הגרמ"פ. שאלו את הגרמ"פ מה לעשות, והשיב: לא צריך לתת לו מתפללים להתפלל שם באופן קבוע, אבל ודאי צריך לתת לו מתפללים להשלים מניין...".

והרב צבי קניג מרמת שלמה בירושלים סיפר לי שפעם חבר העוסק בספרי קודש התקשר אליו שאחד הציע לו לקנות מאה עותקים של ספר מענה לאגרות בסכום קטן, והוא התלבט אם להתעסק אם הספר הספר או לא. בסוף, החליט לקנות. באותו לילה, אדם נכנס וראה את כל הספרים ואמר: כמה אתה רוצה לכולם? הוא קנה את כולם וגנז אותם.